

نسخه‌ای پُرارزش از دیوان حافظ*

یک نسخه خطی پُرارزش از دیوان حافظ شیرازی در کتابخانه مرکز تحقیقات فارسی - دهلی‌نو، مضبوط است که به خط عالی نستعلیق کتابت گردیده است. متأسفانه ورق آخر نسخه نامبرده از بین رفته است و تاریخ کتابت دقیقاً معلوم نیست، و به نظر می‌رسد، حدود چهار صد سال از کتابت آن می‌گذرد. در تهیه این مقاله و معرفی نسخه نامبرده از نسخه‌های دیگر دیوان نیز استفاده گردیده، که نشانه‌های اختصاری آنها در ذیل داده می‌شود:

ق = دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، به اهتمام محمد قزوینی و دکتر قاسم غنی، به سرمایه کتابخانه زوآر، ۱۳۲۰ ش.

س = حافظ، گزارش از نیمه راه، تحقیق از مسعود فرزاد، انتشارات دانشگاه پهلوی، ۱۳۵۲ ش.

ن = دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، به اهتمام سید محمد رضا جلالی نایینی و دکتر نذیر احمد، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم ۱۳۵۲ ش.

د = دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، به تصحیح و توضیح سید علی محمد رفیعی، ستارگان، چاپخانه آرمان، تهران، ۱۳۷۲ ش.

ب = دیوان خواجه محمد حافظ شیرازی، به اهتمام سید ابوالقاسم انجوی شیرازی، سازمان انتشارات جاویدان، چاپ پنجم ۱۳۵۸ ش.

ص = دیوان حافظ، براساس نسخه مورخ ۸۱۸ هجری، کتابخانه آصفیه حیدرآباد دکن (اکنون به نام کتابخانه مخطوطات شرقی و اداره تحقیقات حکومت آندراپرادش)، هند، ترتیب و تنظیم پرفسور نذیر احمد، مرکز تحقیقات فارسی رایزنی فرهنگی سفارت کبرای جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو، ۱۹۸۸ م.

* استاد عابدی این مقاله را در تاریخ ۲۰۰۲/۹/۱۷ م به انجام رسانید.

- ط = غزلهای حافظ براساس مجموعه لطایف و سفینه ظرایف، سیف جام هروی، پرفسور نذیر احمد، خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو، ۱۹۹۱ م.
- خ = دیوان حافظ، نسخه شاهان مغلیه، خدابخش اوریتل پبلک لائبریری، پتنا، ۱۹۹۲ م.
- ف = دیوان کهنه حافظ، به کوشش ایرج افشار، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۶ ش.
- ل = دیوان حافظ، مطبع نولکشور، شعبان ۱۲۸۹ هجری.
- م = دیوان حافظ مع اصطلاحات صوفیه، مطبع نامی، لکهنو، ۱۹۰۴ م.
- ی = دیوان حافظ، مطبع قیومی، کانپور.
- نسخه نامبرده مرکز تحقیقات فارسی، شامل غزلیات و مقطعات و رباعیاتی است که در نسخه قزوینی نیست، اما در نسخه‌های دیگر بویژه در نسخه‌های معتبر دیوان حافظ موجود است:
- ع = لسان‌الغیب، خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، با تصحیح و مقدمه پژمان بختیاری، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۲ ش.

غزلیات

- ۱- صبح دولت می‌دمد کو جام همچون آفتاب^۱
- ۲- دادگرا فلک ترا جرعه کش پیاله باد^۲
- ۳- در هر هوا که جز برق اندر طلب نباشد^۳
- ۴- مژده ای دل که مسیحا نفسی می‌آید^۴
- ۵- مرا می‌دگر باره از دست برد^۵
- ۶- مرا به‌رندی و عشق آن فضول عیب کند^۶
- ۷- من و صلاح و سلامت کس این گمان نبرد^۷

۱. س، ن، م، ی، ب، د.

۲. س، ل، م، ی.

۳. ف، ل، م، ب.

۴. س، ن، ص، ف، ل، م، ی، ع، ب، د.

۵. ص، ف، ل، ی، م، ب.

۶. س، ل، ی، ب، د.

۷. ف، ع، ب، ل، م، ی.

- ۸- هوس باد بهارم بهره بستان برد^۱
 ۹- مرا به وصل تو گر زانکه دست رس باشد^۲
 ۱۰- ساقیا مایه شراب بیار^۳
 ۱۱- نیست کس را ز کمند سرزلف تو خلاص^۴
 ۱۲- رهروان را عشق بس باشد دلیل^۵
 ۱۳- خدا را کم نشین با خرقة پوشان^۶
 ۱۴- ای باد نسیم یار داری^۷

مقطعات

- ۱- سرا و مدرسه و بحث علم و طاق و رواق... نیست^۸
 ۲- حسن این نظم از بیان مستغنی ست... دلیل^۹
 ۳- رحمن لایموت چو این پادشاه را... لایموت^{۱۰}
 ۴- آن میوه بهشتی کآمد بدستت ای جان... بهشتی^{۱۱}

رباعی

- ۱- زان باده دیرینه دهقان پرورد^{۱۲}
 غزلیات و قطعه ذیل که در بعضی نسخه‌ها موجود است، در نسخه قزوینی نیست و مسعود فرزاد آنها را مشکوک شمرده است:

۱. ب، م، ل، ی. در نسخه س این غزل مردود کرده شده است.
 ۲. س، ل، م، ی.
 ۳. ص، ل، ی.
 ۴. ف، ل، ی.
 ۵. ف، م، ل، ی.
 ۶. د، ع، س، ل، م، ن، ی.
 ۷. س، ب، م، ل، ی.
 ۸. ن.
 ۹. س، ن، ف، ص.
 ۱۰. ع، ف، د، ل، م، ی.
 ۱۱. س، ن، ع، د.
 ۱۲. س، م، ن.

غزلیات

- ۱- سزد که از همهٔ دلبران ستانی باج^۱
- ۲- ... بخواه ساغر راح^۲

قطعه

- ۱- ای باد صبا اگر توانی
- همین‌طور غزلیات و مقطعات ذیل که بیشتر آنها در نسخه‌های دیگر دیده می‌شود، در نسخهٔ قزوینی نیست و مسعود فرزاد مردود شمرده است:

غزلیات

- ۱- مدتی شد کآتش سودای او در جان ماست^۳
- ۲- می‌زنم هر نفس از دست فراق فریاد^۴
- ۳- هوس باد بهارم بهره بستان برد^۵
- ۴- خوشتر از کوی خرابات نباشد جایی^۶
- ۵- نور خدا نمایندت آینهٔ مجردی^۷
- ۶- جان فدای تو که هم جانی و هم جانانی^۸

مقطعات

- ۱- بگذشتن فرصت ای برادر... باشد.
 - ۲- گل‌قند شعر من ز بنفشه شکر ریاست... شد
- رباعی ذیل که در این نسخه گنجانیده شده است. فقط در نسخهٔ نامی موجود است:
- ۱- گفتم که چه خالی است بدان شیرینی

۱. ل، م، ی.

۲. ل، م، ی.

۳. ل، م، ی.

۴. ل، م، ی.

۵. ل، م، ی.

۶. ل، م، ی.

۷. ف، ل، م، ی. در نسخهٔ رفیعی الحاقی است.

۸. م، ی.

غزلیات و مقطعات ذیل، در هیچکدام از نسخه‌های معتبر از جمله نسخه قزوینی دیده نشده است:

- ۱- سخن شناس نه‌ای دلبرا خطا اینجاست.
- ۲- الم یأن للاجباب ان یترخّم.
- ۳- مرا بی‌طلعت روز جوانی.

مقطعات

- ۱- ای آصف زمانه ز بهر خدا بگو... مزید
- ۲- شاها مبشری ز بهشتم رسیده است... خوی

در آخر مثنوی، مخمس و ترجیع‌بند ذیل آورده شده که در هیچ نسخه‌ای یافته نشده است:

مثنوی

- ۱- هر که آمد در جهان پر ز شور

مخمس

- ۱- در عشق تو ای صنم چنانم...
۲- در پای مبارکت فشانم

ترجیع‌بند

- ۱- ... داده به باد دوستداری...
۲- آن به که ز صبر رخ نتابم